

GRAĐA**GRAČANIČKI
GLASNIK**časopis za kulturnu
historijuBroj 38, godina XIX
novembar, 2014.

© Monos 2014

Odjek ubojstva kralja Aleksandra I. Karađorđevića u Gračanici: prilozi iz izvorne građe

Edin Šaković, prof.

Ove jeseni navršava se 80 godina od kako je u Marseilleu izvršen atentat na jugoslavenskog kralja Aleksandra I. Karađorđevića, koji se u to vrijeme nalazio u službenoj posjeti Francuskoj. Kralj Aleksandar je, zavođenjem diktature (1929.) i ukidanjem parlamentarizma, te zabranom nacionalnih društava i stranaka, uz forsiranje jugoslavenskog unitarizma (koji je u stvarnosti značio supremaciju srpsko-pravoslavnog stanovništva), postao omražen simbol ugnjetavanja među nesrpskim narodima Kraljevine. To je posebno bilo izraženo među pripadnicima nacionalističkih organizacija koje su zagovarale osamostaljenje nekih od pokrajina, čije su historijske granice i državnopravni subjektivitet izbrisani Aleksandrovim administrativnim reformama (formiranjem banovina). Pošto je u Kraljevini svako opoziciono političko djelovanje faktički zabranjeno, ove su organizacije smatrale da jedino sredstvo kojim se mogu izboriti za svoje ciljeve jeste primjena nasilja: sabotaže, diverzije i atentati, u nadi da će time ohrabriti stanovništvo i dovesti do općeg ustanka i revolucije protiv velikosrpskog režima. Atentat na kralja Aleksandra, organiziran u saradnji dvije nacionalističko-revolucionarne organizacije (hrvatskog pokreta "Ustaša" i makedonsko-bugarske VMRO), bio je vrhunac njihovog dotadašnjeg djelovanja.

Kraljevo ubistvo je imalo velikog odjeka u Jugoslaviji. Rojalistički, unitaristički i velikosrpski orijentiran dio javnosti ubijenog je kralja proglasio mučenikom, a komemoracije i prigodni napisi, govori i javni istupi bili

su na fonu veličanja kraljeva djela, odnosno njegove ideologije i temeljnih postavki šestojanuarskog režima. Ovakav je stav prevladavao i u komunikaciji i istupima predstavnika državne uprave i uopće javnih institucija, što se sve osjećalo i u malim provincijskim gradovima poput Gračanice.

Valja naglasiti da smo uskraćeni za izvore iz kojih bi se moglo naslutiti kako je običan narod u ovim krajevima uistinu reagirao na kraljevu iznenadnu smrt i kako su njegovu osobu i djelo doživljavali. Sačuvani su nam skoro isključivo službeni dokumenti. Na osnovu njih, prikazat ćemo kako je vijest o kraljevoj smrti saopćena muslimanskom stanovništvu ovoga kraja, putem Islamske vjerske zajednice i njezinih tijela, a potom i, dvije godine kasnije, službeno odavanje počasti tragično preminulom vladaru i državljaniku kroz svečano podizanje spomen-biste u tadašnjem glavnom gradskom parku u Gračanici.

Atentat na kralja Aleksandra zbio se u poslijepodnevnom satima, u utorak 9. oktobra. O njegovoj smrti jugoslavenska je kraljevska vlada odmah obaviještena; njezino je vanredno zasjedanje započelo navečer, a u toku noći je izdat proglas, objavljen putem radija i jutarnje štampe, o kraljevoj smrti, te formalnom preuzimanju prijestolja od strane Aleksandrovog malodobnog sina Petra II. Karađorđevića, odnosno imenovanju Kraljevskog namjesništva. Kraljevska vlada je između ostalog naložila da se kraljeva smrt proglasi zvonjenjem zvona na svima crkvama, a u džamijama i sinagogama "po obredima tih veroispovesti". S tim u vezi, Sresko je vakufsko-mearifsko povjerenstvo Gračanica naložilo da se "shodnim načinom obavijesti svo muslimansko stanovništvo ovoga sreza, osobito u selima, da je viteški i omiljeni naš Kralj Aleksandar I poginuo u Marselju dne 9. oktobra 1934. od zločinačke ruke", dok su od Ulema medžlisa zatražene instrukcije o nači-

nu obilježavanja kraljeve smrti, te držanju i postupanju muslimana.¹

Dan kasnije, Povjerenstvo je primilo tekst službenog proglasa Kraljevske vlade, čije je prijepise uputilo svim džematskim medžlisima, s naređenjem da ih najbržim načinom zajedno s dopisima dostave područnim imamima. Ovi su, sutradan, u petak 12. oktobra, iza džuma namaza, te dopise trebali da pročitaju i objasne svijetu njihovu sadržinu, a potom da ih prikuju na džamijska vrata. Džematskim imamima je također napomenuto da su dužni na ured imamata izvjesiti crnu zastavu, koja bi trebalo da bude istaknuta sve do 21. novembra 1934. godine.² Izvještaji svih imamata s područja Gračanice pokazuju da su džematski imami postupili po ovome nalogu.³

Istoga dana, 12. X. 1934., stigao je i telegram od Ulema medžlisa u Sarajevu, s naređenjem da se održe dove povodom narodne žalosti, izvjesi crne zastave na mektebe i urede, te da se u povodu nastupajuće mubarek-noći Lejlei Regaib izbjegne uobičajeno svečano osvjetljavanje džamija (kandiljima na munari), te vješanje zelenih zastava. Već sutradan, Ulema medžlis je svim muftijstvima i sreskim vakufsko-mearifskim povjerenstvima na svom području uputio okružnicu sljedećeg sadržaja:

"Povodom velike narodne žalosti nakon smrti Nj. V. Viteškog Kralja Aleksandra I Ujedinitelja a u vezi sa saopštenjem Držav-

1 Uredovna opomena, fond Sreskog vakufsko-mearifsko povjerenstva Gračanica (dalje SVMP Gračanica), nesređena građa, u arhivi Medžlisa Islamske zajednice Gračanica. Ovom prigodom, izražavam posebnu zahvalnost Smaji ef. Haliloviću, glavnom imamu, na dozvoli za korištenje građe, kao i službenicima Medžlisa, Salih ef. Begoviću i Omer ef. Nasiću, na iskazanoj susretljivosti.

2 SVMP Gračanica, primljeno pod 457/34, 11. X. 1934.; SVMP Gračanica, 437/34, Imamata sreza gračaničkog, 11. X. 1934.

3 Imamat džemata u Sokolu, 168/34, 12. X, 1934., Imamat džemata u Malešićima, 129/34, 12. X, 1934., Imamat džemata u Čekanićima, 173/34, 12. X, 1934., itd.

nog odbora za sahranu Nj. V. Viteškog Kralja Aleksandra I od 10 oktobra 1934 upućivana su na ovaj Ulema medžlis sa raznih strana pitanja: na koji će se način objaviti smrt, da li se mogu na autonomne kancelarije i privatne muslimanske kuće vješati crni bajraci, mogu li muslimani činovnici nositi uobičajene znake žalosti – crnu kravatu i crni flor na lijevoj ruci i slično. Ulema medžlis je na ta pojedinačna pitanja u granicama mogućnosti odmah odgovarao. Ali kako je potrebno, da u tom u svrhu jednoobrazna i pravilna postupanja budu obavješteni svi zainteresirani organi (autonomni) i lica, zaključeno je u sjednici Ulema medžlisa od 13 oktobra 1934 broj 3361 da se ovim raspisom obavjesti naslov o slijedećem:

1) Prema islamskim propisima a u duhu ranijeg rješenja Ulema medžlisa od 17 avgusta 1921 broj 1313 objaviće se u svima džamijama, u kojima se uče svečane dove, smrt Nj. V. Viteškog Kralja Aleksandra I Ujedinitelja na ovaj način: imam (kadija, muftija) održaće kratak govor o životu, radu i velikim zaslugama Pokojnika za oslobađanje i ujedinjenje Jugoslavenskog naroda, a naročito o njegovoj naklonosti prema muslimanima, pa će po tom proučiti dovu za dug život i sretno vladanje novog Vladara Nj. V. Kralja Petra II Karađorđevića. Objava ove žalosti izvršiće se i na taj način, što će se na svim vakufskim i vjerskim kancelarijama, školama i sahat-kulama istaknuti crni bajraci.

2) Prema ranijem rješenju Ulema medžlisa od 25 avgusta 1921 broj 1351 nema zapreke s islamskog vjerskog gledišta, da činovnici muslimani nose uobičajene znake žalosti – crnu kravatu i crni flor na lijevoj ruci.

3) Odobrava se službenicima Ivz, koji žele prisustvovati sprovodu Nj. V. Viteškog Kralja Aleksandra I Ujedinitelja, trodnevno odsustvo od 17. do 19. oktobra o.g., s tim, da se pri dolasku u Beograd najave tamošnjem Džemat-skom medžlisu radi korporativnog učestvovanja Muslimana na pogrebu.

Umoljavaju se Sreska vakufsko mearifska povjerenstva, da s ovim raspisom upoznaju

Spomenik Kralju Aleksandru u Gračnici

HITNO sve službenike Ivz na svom području, kojih se ovo tiče.”⁴

Sresko vakufsko mearifsko povjerenstvo Gračanica je odmah po prijemu odaslalo ovaj raspis džematskim imamima, s pozivom da s njegovim sadržajem upoznaju sve područne vjerske službenike na području njihovih imamata.⁵

Dan kasnije, iz Ulema medžlisa je stiglo i 10 primjeraka proglasa kojeg je u povodu Kraljeve smrti uputio reisu-l-ulema hfz. Ibrahim ef. Maglajlić, koje je trebalo prosljediti džematskim imamima i upravi Osman-kapetanove medrese, a oni su sa njegovim sadržajem imali upoznati muslimansko stanovništvo.⁶ Citirat ćemo taj proglas u cjelosti:

“Muslimanima Kraljevine Jugoslavije

4 Ulema medžlis u Sarajevu, 3362/43, 13. X. 1934., SVMP Gračanica, primljeno pod 471/34, 15. X. 1934.

5 Koncept rješenja na poledini prethodnog akta.

6 Ulema medžlis u Sarajevu, 3387/34, 15. X. 1934., SVMP Gračanica, primljeno pod 472/34, 16. X. 1934.

Tragični događaj u Marseju, gdje je zločinačka ruka ugasila dragocjeni život našeg omiljenog Viteškog Kralja Aleksandra I Ujedinitelja, bolno je odjeknuo u srcima pripadnika Islama u Jugoslaviji. Jugosloveni su u Njemu izgubili svog mudrog i rodoljubivog Vladara, Koji je cio Svoj život posvetio plodonosnom radu za Svoju otadžbinu služeći joj predano do zadnjeg daha i umirući za nju. On je bio svijetao primjer cijelom našem narodu, kako se shvata dužnost i radi za nacionalnu cjelinu, koju je žarko ljubio i u njezinu službu stavio svu Svoju urođenu golemu sposobnost i sav žar iskrena pregaoca za njezino dobro i napredak.

Kao i ostali istinski veliki ljudi, On je bio širokogrudan, volio je sve Svoje podanike i bio im uzor u vršenju građanskih obaveza, ljubavi prema narodnoj zajednici i poštivanju svačije vjere i običaja. Te su Mu vrline ostale u nasljeđe od Njegova Uzvišenog Roditelja, Koji je pronio ime Sebi i Svom narodu, kad je, proširivši Svoju državu na Jug, kao pravi vitez i blagorodan vladar zajamčio svima Svojim novim podanicima slobodu vjere, ličnosti i imovine. Te svijetle tradicije bile su ona neviđena sila, koja je krijepila Kralja Petra I Velikog Oslobođioca i Njegov narod, da ustraju u najvećim patnjama i nedaćama i da se čvrsto uzdaju u pomoć premilosnoga Boga, Koji ne da propasti nikome, ko je pravedan prema drugima. I nije se prevario, ko god je tako mislio: Kralj Petar I Veliki Oslobođilac i Njegov Sin doživjeli su preporod Svoje države i ostvarenje Svojih ideala, da se ujedine sa Svojom istokrvnom braćom, koja su dotad bila odvojena državnim granicama.

Na radost i diku prijatelja i na veliku žalost neprijatelja, ujedinjenje Jugoslavena provedeno je dragovoljno i bratski, bez zadjevica, jer su svi, bez razlike vjere i plemena, ušli u ovu našu narodnu zajednicu bez kolebanja i bez strepnje, pošto su sigurno znali, da će im u njoj biti zajamčena svaka mogućnost zdravog razvijanja i poštovanje tradicija.

Jugoslovenski muslimani, iskreni patrioti i odani sinovi Kralja i Otadžbine, predano su

i pošteno uprli svoje snage, da doprinesu što mogu više procvatu i napretku naše ujedinjene Kraljevine, koja je zajamčila ravnopravnost, slobodu vjere i sigurnost obraza, a sve to pod mudrim rukovodstvom Kralja Petra I Velikog Oslobođioca i Njegovog Sina, Čija je tragična smrt neprebolna rana na srcu našega naroda. Ta su dva svijetla imena duboko uvriježena u duše svih Jugoslovena, koji su im vraćali vjernost za vjernost i ljubav za ljubav. Ovo naročito vrijedi za muslimane, jer je po shvatanju muslimana vjera isto što i vjernost (Ed-đinu el-emâne), a tako smatra i naš cio narod, u čijem se jeziku ta oba pojma izražavaju istom riječi. Naši su muslimani bili do dubina duše ganuti i sretni, kad su od mene, svoga vrhovnog vjerskog starešine, čuli poruku koju im je uputio naš neprežaljeni Viteški Kralj Aleksandar I Ujedinitelj 31 oktobra 1930 god. rekavši : "Kažite muslimanima, da od Mene nemaju većeg prijatelja". Mi smo muslimani uvjereni, da se ne će naći niko, ko bi pokušao poreći te iskrene riječi Njegove, te će se u tom za Njim povesti i Kraljevski Namjesnici, koje je On za Svog života odabrao, a sigurni smo, da će amanet Svog uzvišenog Roditelja i Svog Djeda čuvati sadanji mlađahni Kralj Njegovo Veličanstvo Petar II, jer Mu je to u krvi i u tradiciji Njegova Doma.

Čuvajući u svojim srcima uspomenu na svog, sad na veliku žalost već preminulog, najvećeg prijatelja, muslimani će iskreno moliti Boga, da podari dug i sretan život Njegovu Prvijencu i ostalim članovima Uzvišenog Doma Karađorđevića i da čuva od svake nesreće našu milu Jugoslaviju, za koju su spremni žrtvovati i svoje živote.

Neka je slava i svijetao spomen Viteškom Kralju Aleksandru I Ujedinitelju!

Živio Njegovo Veličanstvo Kralj Petar II i Njegov Svijetli Dom!

Živjela Jugoslavija i jugoslovenski narod!"

U međuvremenu, odvijale su se pripreme i za kraljev pogreb. Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine u Banja Luci uputila je 14. oktobra depešu Sreskom načelstvu u Gra-

čanici, sa zahtjevom da se najhitnije saopći izaslanstvima i društvima koja će uzeti učesća na kraljevom pogrebu da jave Državnom odboru za sahranu najkasnije do 15. oktobra ime vođe i tačan broj članova izaslanstva. Sresko načelstvo je prijepis depeše uputilo institucijama i društvima na Gračaničkom srezu, uključujući i Sresko vakufsko-mearifsko povjerenstvo, s preporukom da se zbog kratka roka Državni odbor za sahranu "brzozjavno izvesti".⁷ Sresko vakufsko-mearfsko povjerenstvo je delegiralo Šefika ef. Bešlagića, učitelja i člana Povjerenstva, kojemu je izdato odgovarajuće rješenje. Bešlagić je već 15. oktobra otputovao u Beograd, gdje je ostao sve do okončanja pogreba, 19. oktobra.⁸

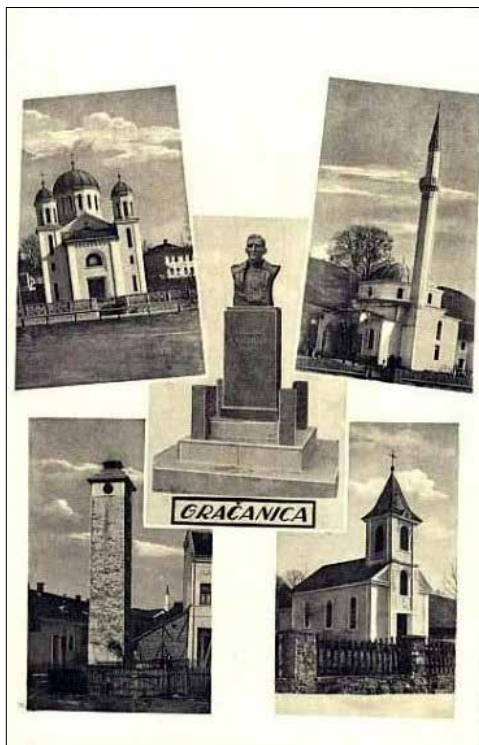
Godinu dana nakon smrti kralja Aleksandra, u njegovoj se državi dosta toga promijenilo. Došlo je do izvjesne liberalizacije političkog života, dopušten je ponovo rad nekih nacionalnih kulturno-prosvjetnih društava koja su ranije bila zabranjena, a vladajuću je koaliciju činila Jugoslavenska radikalna zajednica, u čijem sastavu se nalazila i Jugoslavenska muslimanska organizacija (JMO), predvođena dr. Mehmedom Spahom. U takvom ambijentu, u Gračanici je rođena ideja o podizanju spomen-biste ubijenom kralju Aleksandru I. Karađorđeviću. Ona je realizirana još u toku 1935. godine, a otkrivanje biste je bilo planirano za decembar. No, "usled hladnog vremena koje preči da svečanost otkrivanja biste bude što veća", ono je ipak odgođeno za proljeće,⁹ a kasnije, još jednom, za oktobar 1936. godine, uoči druge godišnjice Aleksandrove smrti.¹⁰

7 Sresko načelstvo u Gračanici, 14987/34, 14. X. 1934., SVMP Gračanica, primljeno pod 469/34, 14. X. 1934.

8 SVMP Gračanica, 470/934, 14. X. 1934.

9 "Vesti iz Gračanice: Odloženo otkrivanje spomenika". *Vrbaske novine*, god. VI, br. 876, Banja Luka, 7. XII. 1935., 2.

10 Uz ostalo, ova svečanost je bila i u funkciji predizborne kampanje u opštinskim izborima i agitacije za prorežimske stranke. Nije slučajno obavljena samo se-

U Arhivu Jugoslavije u Beogradu sačuvano je nekoliko dokumenata koji se odnose na samo svečano otkrivanje spomenika. Prvi od njih je molba Odbora za podizanje spomenika-biste Blaženopočivšem Viteškom Kralju Aleksandru I Ujedinitelju u Gračanici, upućena 26. septembra 1936. godine Kabinetskoj kancelariji Njegovog Veličanstva Kralja Petra II. u Beogradu. Njezin sadržaj glasi:

"U znak zahvalnosti i trajnog sećanja na nezaboravnog vladara Blaženopočivšeg Viteškog Kralja Aleksandra I Ujedinitelja, i da bi na vidljiv način na večita vremena obeležili uspomenu na vladara koji je stvorio najsjajniju epohu herojske istorije naše, u svojoj dubokoj i iskrenoj ljubavi, blagodarni građani grada Gračanice – vrbaske banovine, podižu mu u Gračanici na najlepšem mestu u gradskom

dam dana prije tih opštinskih izbora. Opširnije o tome: Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u periodu između dva svjetska rata – pravno-politički i društveno-ekonomski razvoj*, Univerzitet u Travniku, 2012., 141-142)

parku spomenik-bistu, rad vajara Ekerta, čije bi otkrivanje želeli obaviti na najsvečaniji način u nedelju 4. oktobra 1936.

Ovim slobodni smo u dubokoj odanosti i vernosti zamoliti Njegovo Veličanstvo Kralja Petra II, kao ljubljenog našeg Vladara, da nas udostoji najviše počasti i neizmerne sreće i lično izvrši otkrivanje spomenika.

Ostajući unapred blagodarni na visokoj pažnji i počasti, kličemo: Da živi uzdanica Jugoslavije – Njegovo Veličanstvo Kralj Petar II¹¹

U potpisu, za Odbor: predsednik H. Hifičević i sekretar Vlado Simeunović.¹¹

Kraljevska kancelarija je molbu prosljedila Kraljevoj ađutanturi, zatraživši da se odredi kraljev izaslanik koji će prisustvovati svečanosti.¹² Za izaslanika je imenovan pješadijski major Ilija F. Kovačević, oficir na službi u Tuzlanskom vojnom okrugu. On je o boravku u Gračanici i svečanosti otkrivanja spomenika sastavio i svojim nadređenim uputio detaljan izvještaj, kojeg u cjelosti prenosimo:

“Na osnovu Komandantovog naređenja Br. 15925 od 3. X. 1936. godine, a shodno naređenju Komandanta Bosanske divizijske oblasti Br. 4954 od 3. X. 1936. godine, određen sam za izaslanika Njegovog Veličanstva Kralja Petra II, za otkrivanje spomenika-biste Blaženopočivšeg Viteškog Kralja Aleksandra I Ujedinitelja, u varošici Gračanica, banovine Vrbaske.

Prema prednjem naređenju dostavljam sledeći izveštaj:

4 oktobra 1936. godine tačno u 11.30 časova; stigao sam automobilom u varošicu Gračanicu, u koje je vreme otpočela svečanost. Spomenik – bista Blaženopočivšeg Viteškog Kralja Aleksandra I Ujedinitelja, podignut je u parku ispred sreskog Načelstva.

Na ulazu u park dočekali su izaslanika Nj. V. Kralja Petra II: sreski načelnik, predsednik opštine, predsednik odbora za svečanost, prestavnici sokola na čelu sa starešinom inž. Raj-

kom Rabrenovićem, prestavnici raznih humanih društava i mnoštvo naroda, kako iz same Gračanice, tako i iz okoline.

Dolazak izaslanika Nj. V. Kralja Petra II. dočekan je pucnjavom iz prangija i sviranjem države himne. Načelnik sreza izišao je izaslaniku na raport, kao i komandir žandarmerijske stanice, a predsednik opštine poželio je dobrodošlicu. Sokoli su dočekali sa uzvikom: “Zdravo, Zdravo, Zdravo”, a narod je klicao Nj. V. Kralju Petru II i Jugoslaviji. Za svo vreme svirala je muzika, državnu himnu.

Svečanost je otvorio predsednik odbora, sveštenik g. Sofrenić Mitar, govorom u kome je pozdravio izaslanika Nj. V. Kralja Petra II a zatim je istakao značaj proslave i zasluge Blaženopočivšeg Viteškog Kralja Aleksandra I Ujedinitelja, pa je zamolio izaslanika Nj. V. Kralja Petra II, da otkrije spomenik-bistu.

Izaslanik N. V. Kralja Petra II, odvezao je trobojku-traku kojom je bila uvezana državna zastava, koja ja prekrivala spomenik, – sa rečima: “U ime Nj. V. Kralja Petra II otkrivam spomenik-bistu Blaženopočivšeg Viteškog Kralja Aleksandra I Ujedinitelja, posetivši Vas, na poslednji amanet Kralja Mučenika – “Čuvajte Jugoslaviju”. Na ove reči narod je odgovorio – Čuvaćemo Jugoslaviju – Slava Kralju Mučeniku – živeo Kralj Petar II. Muzika je svirala državnu himnu.

Po otkriću spomenika, predsednik odbora-svečanosti predao je spomenik, predsedniku opštine u amanet, sa rečima: “da ga čuva i da se predaje pokoljenjima, koja će se uvek sećati Kralja Mučenika, koji je dao život za ovu grudu zemlje, koju mi svi iskreno volimo i ljubimo”. “Slava mu”.

Predsednik opštine spomenik-bistu primio je uz kraći-patriotski govor i položio venac u ime opštine. Iza govora predsednika odbora i predsednika opštine, muzika je završavala himnu, a narod je klicao Nj. V. Kralju, Kraljevskom domu, i Jugoslaviji.

Za ovim su položili vence uz patriotske govore – veličajući delo Kralja Mučenika:

11 Arhiv Jugoslavije Beograd, fond 74 (Kraljev dvor), 97-348.

12 Arhiv Jugoslavije, 74/97-346 i 347.

U ime sokolskog društva inž. Rajko Rabrenović,

U ime crvenog krsta Dr. Avdo Prohić,

U ime dobrovoljaca Vladimir Simeunović,

U ime mesnih škola upravitelj Ibrahim Ustavdić (dva venca),

U ime učiteljskog udruženja učitelj Obrad Petrović,

U ime kola trezvenosti učitelj Stanoje Bojović,

U ime kola srpskih sestara gđa Ljubica Nikolić predsednica,

U ime gajreta Asim Alikalfić direktor banke,

U ime narodne uzdanice Avdo Mulabećirović poreznik,

u ime "Prosvete" i pevačkog crkvenog društva gđa Akilina Švab (2 venca),

Za narodnu biblioteku: inž. Hajrudin Bujukalić,

U ime trgovačkog udruženja Stanko Trifković,

U ime zanatliskog udruženja Sava Petrović,

U ime vatrogasnog udruženja Adam Džebić,

U ime udruženja ugostitelja Lazar Lazarević,

U ime šumske uprave i šumskog osoblja: inž. Rajko Rabrenović,

u ime seoske sokolske čete Boljanić: Risto Ristić,

U ime penzionera Mileta Počuca.

Posle polaganja venaca predsednik odbora sveštenik g. Sofrenić, zaključio je svečanost, zahvalivši se u prvom redu Nj. V. Kralju na upućenom izaslaniku kojeg je zamolio da bude veran tumač odanosti i ljubavi Kralju-Kraljevskom domu, naroda varošice Gračanice, g.g. Kraljevskim namesnicima: Dr. Peroviću i Stankoviću, Ministru g. Behmenu Šefkiji¹³ i Episkopu Zvorničko Tuzlanskom g. Nektariju, koji su uputili, pismene čestitke. Sokolu Kraljevine Jugoslavije i Glavnom odboru crvenog

krsta, koji su odredili zastupnike. Armiskom đeneralu u penziji g. Petru Živkoviću, narodnom poslaniku g. Mustafi Mulaliću, koji su u mesto venca priložili po 500 dinara za sirotinju, kao i svima ostalim, koji su imali zasluge za podizanje spomenika. Pozvao je prisutne sa rečima "Slava Kralju Mučeniku – Ujedinitelju, živeo Kralj Petar II i Kraljevski dom, živela Jugoslavija." Narod je dugotrajno klicao Kralju i Otadžbini. Sokoli, dobrovoljci i vatrogasna četa, prošli su paradnim maršom ispred spomenika i Kraljevskog izaslanika.

Svečanost je završena u 12.45 časova, kada je i izaslanik Nj. V. Kralja ispraćen od celokupnog naroda, uz klicanje Kralju, Kraljevskom domu-Jugoslaviji i pucanjem prangija – za Tuzlu.

Varošica Gračanica bila je sva u državnim zastavama. Prosečno je bilo oko 2000 naroda.

Napominjem, da je narod varošice Gračanice, bez razlike vere, ovom svečanosti, još jednom manifestovao svoju ljubav, vernost i odanost Kralju, Kraljevskom domu i Jugoslaviji.

Prednji izveštaj dostavlja se s molbom na nadležnost.¹⁴

Kao što je u ranije citiranom dokumentu vidljivo, spomen-bista je bila rad "vajara Ekerta" – radilo se, svakako, o Ivanu Eckertu (1899.-1953.), istaknutom kiparu i slikaru, inače rođenom Travničanu, koji je bio i autor nekoliko spomen-bisti podignutih u više gradova Kraljevine Jugoslavije.¹⁵ Izgled spomenika u Gračanici poznat nam je iz svega par sačuvanih fotografija. Na jednoj od njih, – razglednici sa motivima Gračanice (izdanje: Knjižara i papirnica Velija Šaković), koju prilažemo uz ovaj rad, spomenik kralju Aleksandru zauzima centralno mjesto, a uz njega su gračanička Sahat-kula, Ahmed-pašina džamija, te pravoslavna i katolička crkva. Na

¹⁴ Arhiv Jugoslavije, 74/97-343.

¹⁵ Osnovni biografski podaci dostupni na online projektu Hrvatski biografski leksikon, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" Zagreb, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5623> (zadnji pristup: 31. X. 2014., 07.05 h).

¹³ U originalu: "Behmedu", što je vjerovatno greška prilikom prekućavanja izveštaja.

drugoj fotografiji, koju također prilažemo, trojica su mladih Gračanlija, uz spomenik kralju – s lijeva na desno: Hifzaga Halilbegović, Ahmed Durić i Ahmed Šiljić.

Uprkos svim prigodničarskim riječima prilikom njegova otkrivanja, kojima nije nedostajalo i patetike, spomenik kralja Alek-

sandra I. Karađorđevića nije bio duga vijeka i u parku je, ispred tadašnjeg Sreskog načelnika (tj. Konaka, odnosno današnje stare zgrade Općine) stajao svega pet godina, do propasti Kraljevine Jugoslavije i proglašenja Nezavisne države Hrvatske. Bista je tada uklonjena, a postament srušen.

